

Kaksikielistä räökkimistä - havaintoja tartonsuomalaisten kielestä¹

Maria Frick

www.zone.ee/frick

Mitä tapahtuu suomalaisen kielenkäytölle, kun hän muuttaa Viroon asumaan? Virossuomalaisten keskinäiset keskustelut voivat kuulostaa sillisalaatilta, jossa suomen sekaan on sinne sun tänne sotkettu viroa. Kahden kielen vaihtelu ei kuitenkaan aina ole sattumanvaraista, vaan sillä on oma tarkoituksensa ja säännönmukaisuutensa.

Suurin osa Tarton yli 300 suomalaisasukkaasta on Tarton yliopiston ja Viron maatalousyliopiston opiskelijoita, jotka ovat tulleet kaupunkiin muutamaksi vuodeksi palatakseen opintojen päätyttyä Suomeen. Tartossa ei pärjää englannilla eikä suomella, kuten Tallinnassa, vaan opinnoissa ja arjessa tarvitaan viroa kieltä, joka tulee omaksua mahdollisimman nopeasti joko kursseilla tai itsenäisesti opiskellen. Viro näkyy tartonsuomalaisten kielenkäytössä usein myös silloin, kun puhutaan suomalaisten kesken ja suomeksi: kun kaikki keskustelijat ovat Virossa asuvia suomalaisia, puheeseen voi hyvin sulauttaa myös virolaisia sanoja. Tällaista kaksikielisille tyypillistä kielten sekoittamista kutsutaan kielitieteessä koodinvaihdoksi.

Erityisen helposti puheeseen tarttuvaa ainesta ovat vieraskieliset tervehdykset ja kohteliaat fraasit: viro ilmauksia *tere* ja *tere tulemast* kuulee nykyään suomensuomalaistenkin suusta. Virossa asuvat suomalaiset käyttävät myös hyvin paljon *palun*²-sanaa, ja sähköpostiviestien loppuun saatetaan kirjoittaa kaksikielinen toivotus *nähdään homme*. Yksi tartonsuomalaisten yleisimmin käyttämistä sanoista on *tubli*, jonka voi kääntää suomeksi sanoilla 'kiltti' tai 'ahkera'. Tarton suomalaisosakunnan Fraternitas Fennican seniorijärjestö jakaakin nuorille jäsenille vuosittain Tubli fuksi -palkintoa.

Tublit opiskelijat ansaitsevat hyvät pidut

¹ Artikkelin perustuu Helsingin yliopistossa tekemääni tartonsuomalaisten kielenkäyttöä koskevaan väitöskirjatyöhön, joka on osa Suomen Akatemian rahoittamaa FiDiPro-tutkimushanketta Grammar and interaction.

² *Palun* vastaa merkitykseltään englannin sanaa *please*, joka on yleistynyt suomalaiseen nuorisokieleeseen..

Paikkojen ja tapahtumien nimiä käytetään yleensä alkuperäiskielellä, ja vain harva tartonsuomalainen kääntää *Raekoja platsin* raatihuoneenaukioksi tai *eksamin* tentiksi. Lääketieteen opiskelijat käyvät *lahangusaaleilla* ja kirjoittavat *haigusluguja*³. Opiskelijan on huolehdittava siitäkin, että *kodutööd* on tehty ja *kordamiskysymykset*⁴ käyty läpi ennen tenttiä. Opiskelun vastapainoksi juhliitaan: tartonsuomalaisilta keräämässäni keskusteluaineistossa mainitaan ainakin *latinopidut, juustupidut, sünnad, stiilipidu, laulupidu, grillipidu, külalisõhtu, ristimine* ja *rebasemeininki*⁵. Ennen *pidua* kokoonnutaan osakunnan *konventtiin* saamaan *bilehoogua*⁶.

Tartonsuomalaisten käyttämä vironkielinen sanasto liittyy usein opintoihin ja elämään Virossa. Kun kurssit ja oppikirjat ovat viroksi, on luontevaa käyttää opiskeltavista aiheista vironkielisiä nimityksiä. Ei ole vaikea arvata, että esimerkin 1 MSN-keskustelu on käyty eläinlääketieteen opiskelijoiden välillä:

Esimerkki 1⁷

Henni: ters..
Henni: joko on hästi opittu kaikki muskelit ..
Jonsku: *ei iha veel kun niitä on liiga palju*
Henni: joojoo, nää viisosaset meinaa vähän tökkiä. ootko menossa vielä pe kattomaan niitä?
Jonsku: *en usko kun alotetaan prepeareimine jo ke*
Jonsku: *niitä ei varmaan saa yksin availla*
Henni: nii että suurella uskolla ja voimalla jää nää läpikukkumiset historiaan .. ei sillä että sulle niitä tulis :P
Henni: eikö se nahkuri meinannut että saa tehdä joka viikko seuraavaan vahearvestukseen asti..
Jonsku: *kyllä se eka sieltä mullekin tulee, ei oska see on läbi kukkunud..*
Jonsku: *onneksi pea ja kaelalihaksia en ainakaan osaa*
Henni: juu aika vähäisesti täs on aikaa noihin kaikkiin
Jonsku: *tieäksä onks vaan hobusella pindmine tuharalihas*
Jonsku: ?
Henni: ei tosta söherryksestä paljon selvää saa.. pitäs tarkistaa siitä enkkuraamatusta..

Opiskeluun ja opittavaan aineeseen liittyvien sanojen lisäksi esimerkin 1 keskustelijat käyttävät virolaisia adverbeja *hästi, veel* ja *liiga palju*. Koodinvaihto onkin mahdollista missä

³ *lahangusaal* 'ruumiinavaushuone', *haiguslugu* 'potilaskertomus'

⁴ *kodutöö* 'kotitehtävä', *kordamis-* 'kertaus'

⁵ 'latinobileet', 'juustobileet', 'synttärät', 'naamiaiset', 'laulujuhlat', 'grillibileet', 'avoimien ovien päivä', 'fuksiaiset', *rebase-* 'fuksi-'. Joskus virolainen *pidu*-sana saa suomen mallin mukaisen monikon päätteen *-t* tai *-d*.

⁶ *konvent* 'osakuntatila', *hoog* 'vauhti'

⁷ Tämä ja muut artikkelin esimerkit on kerätty Tartossa aikavälillä 2001-2008. Esimerkeissä esiintyvät nimet on muutettu. Olen jälkikäteen alleviivannut vironkielisen sanaston.

hästi 'hyvin', *veel* 'vielä', *liiga palju* 'liian paljon', *prepeareimine* 'preparointi', *läpikukkumiset* vir. *läbikukkumised* 'reputukset', *vahearvestukseen* 'välikokeeseen', *ei oska see on läbi kukkunud* 'ei osaa, se reputtaa', *pea ja kaela-* 'pään ja kaulan', *hobusella* 'hevosella', *pindmine tuharalihas* 'pinnallinen pakaralihas', *raamat* 'kirja'.

tahansa sanoissa ja lauseen missä paikassa tahansa. Sanaluokista sitä esiintyy kuitenkin selvästi eniten substantiiveissa, ja se sijaitsee yleisemmin lauseen lopussa kuin alussa.

Kahden kielen kieliopit kohtaavat

Edelleen huomaamme, että useimmat esimerkin 1 keskustelijoiden käyttämän vironkieliset sanat saavat suomalaisen sijapäänteen: *läpikukkumiset, vahearvestukseen, kaelalihaksia, raamatusta*. Tällöin keskustelun kieliopillinen runko pysyy yhtenäisenä: kieliopin osalta teksti on kokonaan suomenkielistä, ja siihen on vain lainattu vironkielisiä sanoja. Suurimmassa osassa tutkimastani tartonsuomalaisten keskusteluaineistosta pitäydytäänkin suomen kieliopissa ja tällaista koodinvaihtoa harrastavat nekin suomalaiset, jotka ovat asuneet vain vähän aikaa Virossa. Asuttuaan maassa hieman kauemmin monet puhujat alkavat käyttää puheessaan vironkielisiä sanoja ja kokonaisia lauseenpätkiä myös siten, että he taivuttavat niitä viron kielioppisääntöjen mukaisesti. Esimerkissä 1 on yksi tällainen kohta: *ei oska, see on läbi kukkunud*.

Kielten vaihtelulla on tehtävänsä keskustelussa

Koodinvaihdolla on keskustelussa oma tehtävänsä. Kaksikieliset puhujat käyttävät koodinvaihtoa merkitsemään lainauksia, kuten esimerkissä 2. Siinä sähköpostiviestin kirjoittaja kertoo Sundikseksi⁸ kutsumansa naapurin valittaneen osakuntatiloista kuuluvasta metelistä. Hän kertoo talon omistajan, Kruusin, antaneen luvan juhlimiseen.

Esimerkki 2

/--/ tyyppi hoki vain omaa asiaansa (à la "kõigepealt kutsun politsei välja ja pärast räägime⁹"). Eli jännitys tiivistyy siinä vaiheessa, että jos Sundis tekee valituksen Kruusille, niin että pysyykö omanikud sanojensa takana, eli viimeisessä vuokrasopimustapaamisessa he kyllä vakuuttelivat, että heille on ihan ükskõik, pidutsetaanko me siellä vai ei¹⁰.

⁸ *Sundis* on johdettu sanasta *sundüürnik* 'pakkovuokralainen'.

⁹ 'Ensin kutsun poliisit ja sitten keskustellaan'.

¹⁰ *omanikud* 'omistajat', *ükskõik* 'samantekevää', *pidutse-* 'juhli-'

Esimerkin 2 kirjoittaja käyttää viroa kertoessaan, mitä joku toinen on sanonut: naapurin ja talonomistajan äänet erottuvat kirjoittajan omasta tekstistä koodinvaihdon ansiosta¹¹. Koodinvaihto tulkitaan usein ironisena tai humoristisena, ja sitä käytetään keventämään hankalia keskustelutilanteita, kuten pyyntöjä, korjauksia ja anteeksipyyntöjä. Virossa asuvat suomalaiset myös leikittelevät sanoilla, jotka merkitsevät kahdessa kielessä eri asiaa, kuten esimerkin 1 sanassa *enkkuraamattu*, jolla tarkoitetaan englanninkielistä kirjaa. Syöpätautien tenttiin taas pitää lukea *kasvaja-vihkonen*¹², mutta jos lukeminen ei tahdo sujua, apua saa *helistämällä* kurssikavereille¹³. Vaikean päätöksen edessä tartonsuomalainen tulee kysyneeksi kaverilta, mitä tämä *arvaa* asiasta¹⁴.

Vironsekainen suomi on tartonsuomalaisia yhdistävä tekijä, jota useimmat käyttävät ilolla. Kahden kielen käyttö antaakin puheelle lisää ilmaisuvoimaa ja rikastuttaa keskustelua. Jotkut puhujat kuitenkin välttelevät kahden kielen käyttöä rinnakkain, koska pitävät kielten sekoittumista huolestuttavana seikkana, joka voi ruostuttaa äidinkieltä.

Kirjallisuutta:

- Frick, Maria (tulossa): Morphological Integration of Estonian Lexical Elements in a Finnish Language Base. *Journal of Linguistic and Intercultural Education* 1/2008. Aeternitas Publishing House. Alba Iulia.
- Frick, Maria 2003: Kaksikielistä räähkimistä - Koodinvaihdosta tartonsuomalaisten sähköposti- ja kasvokkaiakeskustelussa. Pro-gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kataja, Annukka – Klaas, Birute 2003: Elämisluvalla lopettajaisiin. Viron suomalaisopiskelijoiden suomen kielestä. Teoksessa Jönsson-Korhola, Hannele – Lindgren, Anna-Riitta (toim.) *Monena suomi maailmalla - suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Tietolipas 190. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 300–309.

¹¹ Referoinnin, sivuhuomautusten, huumorin yms. merkitsemistä koodinvaihdon tai vaikkapa äänensävyn avulla kutsutaan kontekstivihjeeksi. Koodinvaihdosta kontekstivihjeenä kirjoitti ensimmäisenä John Gumperz teoksessaan *Discourse strategies* (Cambridge University Press, 1982).

¹² vir. *kasvaja* 'kasvain'

¹³ vir. *helistama* 'soittaa'

¹⁴ vir. *arvama* 'ajatella'